

calvinistisch dichter, naast de democratische calvinist Cats. Zonder dit expliciet te vermelden reageerde de scheidende rector tevens op Piersons Bilderdijk-beeld van 1886.⁵⁰

Het calvinistische Réveil

Bilderdijk vormde ook het begin van de stamboom die door Kuyper gecreëerd werd in zijn deputatenrede van mei 1889. Daar schetste hij hoe na Bilderdijk uit 'den Goddelijk naïeven Réveil' via Da Costa en vooral Groen een stroming ontstond die 'weder *Calvinistisch* [moest] worden en eerst daardoor *Nationaal*'. Aan invloed van Schleiermacher en Vinet in 'hoogere kringen' en dus niet alleen aan 'verschil van kerkelijk bedoelen' schreef hij de afsplitsing van Buytendijk en de zijnen toe, die als Nationale Partij aan de stembus van 1888 hadden deelgenomen. Het 'jammerlijk fiasco' van deze 'groep verduitschte en verfranschte Nederlanders' had geleerd dat '*ons volk ... in merg en been Calvinistisch*' was.⁵¹ Het trio Bilderdijk, Da Costa en Groen keerde terug in het begin van de deputatenrede *Maranatha* van mei 1891, die via de eis 'dat we ... *Calvinisten* zijn en blijven zullen', uitliep op een betoog over de niet te stuiten democratie in de vorm van algemeen stemrecht en de noodzakelijke '*Christelijk-democratische* ontwikkeling' der staatsinstellingen, juist om de '*ochlocratie* in *anti-christelijken* geest tegen te houden'. De toon van deze rede was anders dan die van de vorige. Kuyper sprak de deputaten nu als 'Mannenbroeders' aan; hij hield een 'broederlijke toespraak'. Hij introduceerde nu tevens in partijkring de aanduiding 'kleine luyden': 'Predikt niet heel de Schrift, en leert de Historie en de ervaring niet, dat de zedelijke macht van het Geloof veel meer nog huist bij de 'kleine luyden' die elk jaar te kort komen, dan bij de verrijkte burgerij die elk jaar oplegt?' Haast in één adem door betuigde hij ook dat al vanaf de Spaanse tijd 'een smalle zoom van onze fijner bewerkte aristocratie, gevoegd bij dat kleine volk, de wezenlijke macht van de Christelijke Religie representeerde'. Op de achtergrond speelde het geschil dat tussen Kuyper en K. Kater over het niet candideren van Patrimonium-mannen als Kamerlid. Aan het slot van zijn rede onderstreepte Kuyper nog eens het belang

50. *Het Calvinisme en de Kunst*, Amsterdam 1888, m.n. (5), 30, 34, 37vv., 42vv., vgl. 82 (n. 96); vgl. *Oudere tijdgenooten*, m.n. 199v. Kuyper was op dat moment somber gestemd over de kans op vereniging met de christelijke gereformeerden; vgl. J. van Gelderen, 'Op weg naar de Vereniging van 17 juni 1892', in: L.J. Wolthuis e.a. (red.), *De Vereniging van 1892 en haar geschiedenis*, Kampen 1992, 35-80, m.n. 53.

51. *Niet de vrijheidsboom maar het kruis*, Amsterdam 1889, 13-16, 19-21. De Nationale Partij had geen enkele zetel behaald.